

na kasnogotičkome portalu sakristije. Zvonik sa satom je dograđen u XVI/XVII. st., tijekom XVIII. st. crkva je barokizirana (1714–48), a 1913. je obnovljena prema projektu S. Podhorskoga; to je ujedno jedan od prvih spomenika u Hrvatskoj restauriran prema novim načelima prezentacije svih vrijednih stilskih slojeva. U crkvi je vrstan mramorni oltar Sv. Križa, djelo F. Robbe (1756), prenesen iz zagrebačke katedrale, te slika »Krvavi sabor u Križevcima 1397« O. Ivekovića (1914). Najveći je zahvat baroknoga sakralnoga graditeljstva bilo podizanje pavlinskoga samostana i crkve Sv. Ane u središtu Donjega grada (1665, 1699–1741), s kasnobaroknim freskama te vrijednim djelima baroknoga slikarstva i zlatarstva (od 1788. Sv. Ana je župna crkva). Za barokno je doba značajna i gradnja nekoliko kapela na urbanistički istaknutim položajima izvan povijesne jezgre. Kapela *Majke Božje Koruške* (1725) centralna je građevina trolisne osnove s kupolom (brod i zvonik su dograđeni 1872–73), oslikana freskama (1726) i opremljena vrsnim inventarom: starijim kamenim kipom Žalosne Marije (I. J. Altenbach, 1674) te baroknim oltarima, glavni s oltarnom slikom »Sv. Obitelji«, rad I. Rangera (1738). Kapela Sv. Ladislava je barokizirana 1731–35. a iz istoga doba potječu i tri oltara. U kapeli Sv. Roka (1694, 1739–43) nalazi se oltar s kipovima F. Pettera. Osebuja kapela Sv. Florijana (1735, 1751), s konkavno razvedenim pročeljem i zvonikom, ima barokni oltar s oltarnom slikom I. Rangera (1738).

Na mjestu augustinskoga samostana i crkve Bl. Dj. Marije u Gornjemu gradu (1325, srušeni 1560) sagrađen je u baroknome razdoblju franjevački samostan s crkvom (1627). Kompleks je 1791. pripao grkokatoličkoj biskupiji koja obnavlja samostan (biskupski dvor) prema planovima B. Felbingera (1817) i A. Brdarića (klasicistička altana iz 1841–45), dok je crkvu (katedralu) regotizirao H. Bollé (1892–97). Izvanrednom vrsnoćom ističe se cjelovita oprema katedrale, od detalja umjetničkoga obrta do slika na ikonostasu, oltaru, propovjedaonici i pjevalištu (I. Tišov, C. Medović, B. Čikoš, F. Kovačević, J. Bauer). U Dijecezanskome muzeju pohranjena su djela primijenjene umjetnosti te zbirka slika (portreti biskupa).

KRIŽEVCI, oltar u crkvi Sv. Križa, djelo F. Robbe

Najstarije sačuvane građevine profane arhitekture potječu iz doba baroka (Sabornica, zgrada Glavne straže iz 1770, zgrada današnjega muzeja iz 1796, rodna kuća F. Markovića iz 1798). Vrsnoćom i značenjem posebno se ističe barokno-klasicistička županijska palača »U« tlocrta s arhitektonski istaknutom središnjom dvoranom, nastala u nekoliko građevnih faza (1747–1833), od kojih je najvažnija ona iz 1779–80. U XIX. st. niz reprezentativnih neostilskih javnih i stambenih zgrada mijenja izgled središta grada. Izvan naselja podiže se dvorac Kiepach (1830, srušen 1950) s pejzažnim romantičnim perivojem, te Gospodarsko-šumarsko učilište (1860–65), prvo poljoprivredno učilište u Hrvatskoj i prvi cjelovito planiran školski kompleks (projekt je izradio Kulturno-tehnički odjel Zemaljske vlade). Najzanimljivija je građevina ranoga XX. st. *Hrvatski narodni dom* (S. Podhorski, 1914), primjer ekspresionističke arhitekture u Hrvatskoj. Od djela javne plastike ističe se barokni pil Sv. Florijana te poprsje A. Nemčića (R. Valdec, 1899). — U Gradskome se muzeju nalaze izlošci arheološkoga, etnološkoga i umjetničkoga značaja.

LIT.: V. Bedenko, Križevci — razvoj grada, Glasilo Arhitektonskog fakulteta, Zagreb 1975, 3. — A. Horvat, Osvrt na urbanističku koncepciju jezgre Križevaca, Bulletin JAZU, 1978, 45–46. — I. Lentić-Kugli, Plan bivšeg franjevačkog samostana i crkve (danas grkokatolička biskupija) u Križevcima s kraja 18. stoljeća, Vijesti MK, 1979, 4. — D. Baričević, Djela varaždinskog kipara Fridrika Pettera u Varaždinu i Križevcima, Bulletin JAZU, 1979, 1 (47). — Ž. Domljan, Kompleks županijske palače u Križevcima, Radovi IPU, 1988–1989, 12–13. — K. Horvat-Levaj, Crkva Sv. Križa u Križevcima, ibid. — O. Maruševski, Preuređenje franjevačkog samostana u Križevcima u grkokatoličku biskupsku rezidenciju, ibid., 1990, 14. — UTH — Križevci.

K. H. L.

KRIŽIĆ, Nada → VRKLJAN-KRIŽIĆ, NADA

KRIŽNI PUT, način prikazivanja pojedinih prizora Kristove muke, nastao u XII–XIV. st. Prvotno je to niz drvenih križeva koji nose redni broj i koji su u razmacima pričvršćeni na crkv. zid (postaje); u kasnomu sr. vijeku proširila se oprema postaja slikom i skulpturom i to najprije u njem. krajevima. K. p. najviše su širili franjevci. U početku je bilo sedam postaja; poslije im se broj povećavao, a papa Klement XII. ustali ih je 1731. na 14.

P. KRIŽANIĆ, Autoportret

Krk, gradske fortifikacije

Svaka je postaja označena križem, rednim brojem i natpisom koji tumači ikonografski sadržaj. Sve važnije crkve i kapele u nas imaju k. p. Većinom su to oleografije iz XIX/XX. st., ali ima i vrijednih ostvarenja u ulju na platnu ili u reljefu: k. p. u crkvi Sv. Leonarda u Kotarima kraj Samobora (ulje na platnu iz XVIII. st.), u crkvi Male braće u Dubrovniku (XVIII. st.), te više radova suvremenih umjetnika.

U XVIII. st. postaje križnoga puta se podižu i u malim kapelicama koje se nižu po obronku brežuljka. Takvo se mjesto zove *kalvarija*. Najpoznatija takva kalvarija nalazi se ispred crkve Sv. Franje Ksaverskoga u Zagrebu, podignuta sred. XVI. st.; sadašnje kapelice je projektirao Ćiril Iveković 1923. Važne su još kalvarije u Požegi, Novom Vinodolskom, Senju (samo dvanaest postaja), te kalvarija u Mariji Bistrici, gdje je svaku postaju radio drugi kipar.

A. Bad.

KRIŽOVLJAN RADOVEČKI, selo SZ od Varaždina. U parku dvorac s kasnorenesansnim dovratnikom; nekoć zaštićen opkopom i pokretnim

Krk, crkva Sv. Dunata

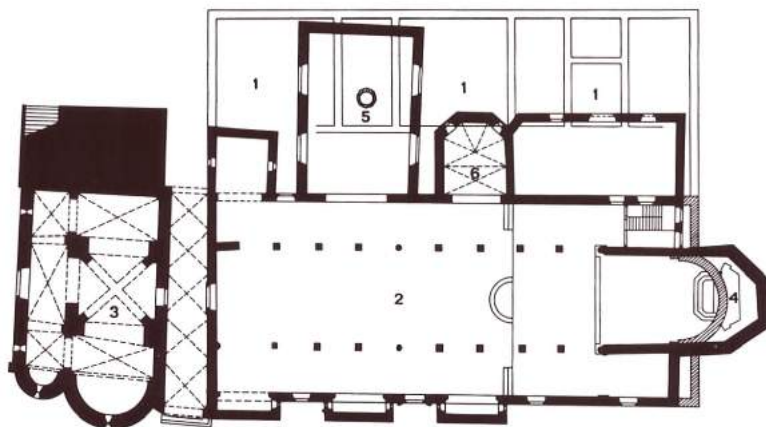
mostom. Bio je sjelo obitelji Bakić de Lak (nad vratima grb); potom ga drže Pásthory i Várady. Crkva Sv. Križa iz XVII. st. s mrežistem na gotičkim prozorima ima i renesansne elemente. U njoj su grobnice obitelji Pásthory. U obližnjem Lovrečanu na brdu je kasnogotička kapela Sv. Lovre s osmerokutnim zvonikom (1738?) i baroknim oltarom.

LIT.: T. Đurić i D. Feletar, Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, Čakovec 1971, str. 71–72. A. Ht.

KRK, gl. grad istoimenoga otoka. Bio je urbanizirano naselje još u antici. U poč. IV. st. jedan ga natpis spominje kao »splendidissima civitas Curictarum«. Naš naziv Krk oblikovan je u neposrednu kontaktu hrv. migracije s još živom ant. tradicijom (*Curicum*, *Curicta*), dok je mlađi naziv *Vecla*–*Vegla*–*Veglia* (u značenju »Stari« grad) stvorio srednjovj. romanizam. Uz epigrafiku, novac i sitne predmete, iz rim. su doba ostaci zida kraj franjevačkoga samostana i terme s hipokaustom i mozaicima, što su ih otkrila iskapanja 1960–61. U tim iskapanjima utvrđena je i prva faza gradnje katedrale u V–VI. st., kada je nad ostacima terma izgrađena trobrodna bazilika s interpoliranom srednjom apsidom. Uz sjev. brod katedrale izgrađen je baptisterij s poligonalnom piscinom. Današnja katedrala rezultat je višekratnih obnova i dogradnja. U kapitelima su zastupana stil-ska razdoblja od kasne antike do romanike (i gotike). Među spolijima otkriveni su pluteji sa zreloom pleternom ornamentikom. Na pročelje katedrale priljubila se u smjeru S–J dvokatna romanička bazilika Sv. Kvirina, građevina monumentalnoga sklada u ritmizaciji unutrašnjega prostora, u fakturi i plastičnoj obradi vanjskoga plašta. U prizemlju, ukriženim svodnim pojasima pojačani su svodovi traveja srednjega broda; prostor koji bi pripadao lijevomu brodu služi kao javni prolaz (uz pročelje katedrale) i poklapa se vjerojatno s rim. cardom.

U predromanici sagrađene su crkve Sv. Lovre (trobrodna porušena benediktinska opatija) kraj grada, Sv. Dunata u puntarskoj uvali (križni

Krk, tlocrt katedralnoga kompleksa: 1. ostaci antičkih terma, 2. katedrala Sv. Marije, 3. crkva Sv. Kvirina, 4. apside iz V–VI. st., 5. ranokršćanska krstionica, 6. kapela Sv. Barbare

tlocrt, kupola, trompe) i Sv. Krševan nad uvalom Čavlenom (križni tlocrt, tri apside, kupola s ukriženim svodnim pojasima). *Gospa od zdravlja* (prvotno opatija Sv. Mihovila) ranoromanička je bazilika sa zvonikom na pročelju. Potkraj XIII. st. grade franjevci po tal. uzoru jednobrodnu gotičku crkvu otvorena krovništa, a u drugoj pol. XV. st. Frankopani unose kontinentalne oblike u tlocrt (polovica osmerokuta) i u mrežasti rebrasti svod svoje kapele Sv. Vida. Sistem gradskih fortifikacija potječe iz različitih epoha: kula kvadratična tlocrta (1191) na Kamplinu, zidovi i bastioni uz more (za Nikole Frankopana, 1407), cilindrična kula u kompleksu Kneževa dvora, obnovljena gradska vrata i zidovi (mlet. gradnje XV–XVI. st.). — U gotičku plastiku katedrale ubrajaju se raspela, *Bl. Dj. Marija s djetetom* i frankopanska srebrna pala majstora P. Kolera iz 1477. Monumentalni sakristijski ormari i propovjedaonica u katedrali djelo su riječkoga drvorezbara M. Zierera (1696. i 1704). Od slikarskih djela ističu se fragment romaničkih zidnih slika u crkvi Sv. Kvirina, poliptih iz Sv. Lucije (Paolo Veneziano) u biskupiji, *Polaganje u grob* G. A. Pordenonea, četiri slike C. Taske (1706), tri slike N. Grassija (1712–21) te pala F. Zugna u katedrali i oltarna slika (B. Licinio) kod franjevaca.

LIT.: I. Žic, Ubikacija rimskog groblja i neke druge građevine u Krku, Bulletin JAZU, 1962, 1–2. — A. Faber, Antički bedemi grada Krka, VjAHD, 1963–65. — A. Mohorovićić, Nalazi mozaika s ornamentalnim i figuralnim motivima u gradu Krku, Bulletin JAZU, 1964, 1–2. — Isti, Novootkriveni nalazi antičkih terma, oratorija i starokršćanske bazilike u gradu